

УДК 338.246.88

Деркач Тетяна,
доктор економічних наук, доцент
Міжнародний гуманітарний університет,
завідувачка кафедри менеджменту,
м.Одеса, ORCID ID 0000-0003-1431-7300
email: rubinodessa@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2019-04-42-54>

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХІМІЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті представлено результати дослідження особливостей економічного розвитку хімічної галузі в Україні. Визначена роль хімічного виробництва в господарстві країни та частка галузі в структурі промисловості. Представлена порівняльна характеристика експорту та імпорту хімічної продукції України з країнами ЄС, визначена рейтингова позиція України за цими показниками, проаналізовані тенденції зовнішньоекономічної торгівлі України продукцією хімічної галузі. Проаналізована динаміка обсягів реалізації хімічної продукції, в тому числі визначені регіони лідери та аутсайдери хімічного виробництва. На основі порівняння основних показників роботи хімічних підприємств в докризовому 2013 році та 2015 році, другому з початку економічної кризи, визначений вплив кризи на галузь. В ході дослідження встановлено, що однією з головних перешкод розвитку галузі є застаріле технологічне обладнання, а подолати цю перешкоду не вдається через відсутність власних коштів та незадовільний інвестиційний клімат країни. В порівнянні з виробництвом основної хімічної продукції фармацевтичне виробництво має кращі результати діяльності, що природно, оскільки в Україні вікова група населення пенсійного та передпенсійного віку – основних покупців лікарських засобів – є домінуючою. В результаті проведеного дослідження визначені основні проблеми, що сьогодні гальмують розвиток хімічної промисловості та перелічені основні шляхи розвитку галузі.

Ключові слова: хімічна індустрія, діяльність хімічних підприємств, перспективи розвитку галузі, криза, показники динаміки, тенденції розвитку.

Деркач Татьяна,
доктор экономических наук, доцент,
Международный гуманитарный университет
заведующая кафедрой менеджмента, г.Одесса

ИССЛЕДОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ХИМИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье представлены результаты исследования особенностей экономического развития химической отрасли в Украине. Определена роль химического производства в хозяйстве страны и доля отрасли в структуре промышленности. Представлена сравнительная характеристика экспорта и импорта химической продукции Украины со странами ЕС, определена рейтинговая позиция Украины по этим показателям, проанализированы тенденции внешнеэкономической торговли Украины продукцией химической отрасли. Проанализирована динамика объемов реализации химической продукции, в том числе определены регионы лидеры и аутсайдеры химического производства. На основе сравнения основных показателей работы химических предприятий в докризисном 2013 году и 2015 году, втором с начала экономического кризиса, определено влияние кризиса на отрасль. В ходе исследования установлено, что одним из главных препятствий развития отрасли является устаревшее технологическое оборудование, а преодолеть это препятствие не удается из-за отсутствия собственных средств и неудовлетворительного инвестиционного климата страны. По сравнению с производством основной химической продукции фармацевтическое производство имеет лучшие результаты деятельности, что естественно, поскольку в Украине возрастная группа населения пенсионного и предпенсионного возраста – основные покупатели лекарственных средств – является доминирующей. В результате проведенного исследования определены основные проблемы, которые сегодня тормозят развитие химической промышленности и перечислены основные пути развития отрасли.

Ключевые слова: химическая промышленность, деятельность химических предприятий, перспективы развития отрасли, кризис, показатели динамики, тенденции развития.

Derkach Tatyana,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
International Humanitarian University
Head of the Department of Management, Odessa

RESEARCH INTO THE MODERN ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE CHEMICAL INDUSTRY IN UKRAINE

Introduction. Many developed countries regard chemical industry as a key branch of economy having a significant impact on the general economic situation.

Presently, the chemical industry, which is highly science-intensive and one of the most actively promoted in the world market, is largely on a par with mechanical engineering.

Despite numerous scientific papers dealing with the peculiarities, obstacles and prospects of the chemical industry's development in Ukraine, the issues related to the peculiarities of the chemical enterprises' development in the conditions of a long-term economic crisis still require further investigation.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the Ukrainian chemical enterprises' development under the conditions of a political and economic crisis.

Results The adverse conditions, which the Ukraine's industry, namely basic chemistry and metallurgy, currently faces, have primarily resulted from the impact of the global financial crisis of 2008-2009 and internal problems that the country has encountered since the beginning of 2014, especially due to the hostilities in the east.

Chemical production in Ukraine, unlike that in other countries of the world, is based mainly on the outdated technologies that have remained since the Soviet Union times, which leads to the increased resource consumption and reduces its competitiveness in the world market; this further prevents the reduction of costs and innovative production in the sectors of the economy that consume chemical products.

A characteristic feature of the chemical industry is a very complex production structure, comprising approximately 200 interconnected industries, which are divided into four major groups: mining, chemical production, pharmaceuticals production, rubber and plastics production.

Ukraine ranked 13th in comparison with EU countries in terms of exports of chemical products, and 8th in terms of imports.

During the period under review, two positive points in the dynamics of the rating of exports of chemical products in Ukraine can be identified: in 2011, Ukraine managed to rise by one step in the list in terms of exports of chemical products, and in 2017, in the conditions of crisis, domestic chemical enterprises managed to adapt and stabilize the situation.

The linear rate of decline in exports of chemical products is US \$ 403.1 million per year, while the decrease in imports of chemical products occurs at the rate of US \$ 168.3 million per year.

In 2018, production of chemical products - basic chemistry and pharmaceuticals in the aggregate occupy the seventh place in the composition of Ukraine's industry following the sales and the supply of energy, food production, metallurgy, mining, machine building, production of coking coal and oil refining.

During the period under review, the structure of the chemical production has gradually changed: since 2011, the share of basic chemistry was decreasing, whereas the share of pharmaceuticals was simultaneously increasing.

In 2018 compared to 2017, the share of pharmaceutical products decreased slightly while the share of the production of basic chemical products increased.

Positive dynamics of GDP (in actual prices) and the volume of the chemical products sales in Ukraine for the period 2010-2018 is primarily due to the increase in the overall price level in the country's economy.

By region, the most sensitive to the changes in the chemical markets would be the regions with the highest concentration of chemical industries.

In 2017, the share of the chemical industry in Ukraine is the highest in the Dnipropetrovsk region (26.81%) and the lowest in the Chernivtsi region (0.16%).

The dynamics of the chemical products sales volumes has been analyzed with the regions leaders and outsiders in chemical production having been identified.

The impact of the crisis on the chemical industry has been determined based on the comparison of the main performance indicators of chemical enterprises in the pre-crisis 2013 and 2015 - the second year since the onset of the economic crisis.

Conclusions. The study found that one of the main obstacles to the development of the industry is outdated

technological equipment, which cannot be overcome due to the lack of own funds and an unsatisfactory investment climate in the country.

Compared with the production of basic chemical products, pharmaceutical production has had better results, which appears natural, since the age group of the population of retirement and pre-retirement age in Ukraine - the main buyers of medicines - is dominant.

As a result of the study, the main problems that currently impede the development of the chemical industry have been identified and the main ways of the industry's development have been proposed.

The prospects for the development of the chemical industry are related to the following: improvement of the structure of the chemical enterprises' resource potential, adapting it to the requirements of time; increasing innovation activity and investment attractiveness; state stimulation of the process of technical and technological updating of production funds and innovation activity; raising the level of mechanization and automation at all stages of the production process; reconstruction of a number of chemical enterprises and closing of outdated and unprofitable ones.

Keywords: chemical industry, activity of chemical enterprises, development prospects of the industry, crisis, dynamics indicators, development trends.

Постановка проблеми. У розвитку світового господарства хімічна галузь відіграє важливу роль, розширюючи сировинну базу будівництва та інших галузей матеріального виробництва. Незважаючи на те, що підприємства хімічної промисловості є одними з головних забруднювачів навколишнього середовища, сучасні технології в хімії дозволяють знешкоджувати викиди або використовувати виробничі відходи для випуску побічної продукції.

У багатьох розвинених країнах хімічна промисловість є ключовою галуззю, яка здійснює значний вплив на розвиток економіки. Сьогодні на світовому ринку хімічна галузь, що відрізняється високою науковістю та є однією з тих, які найактивніше просуваються, багато в чому знаходиться на рівні з машинобудуванням.

Багато питань, пов'язаних з аналізом та оцінкою особливостей розвитку галузі в умовах економічної кризи в Україні, залишаються відкритими, у цьому зв'язку тема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку вітчизняної хімічної промисловості та її основних суб'єктів були предметом досліджень в наукових працях С. Іщук, Л. Созанського, Л. Коваль, О. Ляховської, П. Перерви, І. Павленко, Н. Швець, Т. Петешової і М. Касаткіної, Н. Тарасової, Л. Богачової, Н. Чуприної, К. Гончарова та ін. В них відображені питання оцінки сучасного стану, особливостей функціонування та підходи до вирішення проблем розвитку хімічної індустрії, аналізуються основні тенденції розвитку хімічної індустрії в періоди спадів та поживлення вітчизняної економіки, ефективність діяльності підприємств різних підгалузей хімічної індустрії, питання конкурентоспроможності та стратегічні напрямки розвитку хімічної індустрії України на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на велику кількість наукових праць, що стосуються особливостей, перешкод та перспектив розвитку хімічної галузі в Україні, існує необхідність подальшого дослідження питання, що пов'язано з особливостями розвитку хімічних підприємств в умовах довготривалої економічної кризи.

Мета статті – аналіз особливостей розвитку підприємств хімічної галузі України в умовах політичної та економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. В Україні хімічна індустрія є важливою галуззю національної економіки, поступаючись паливно-енергетичному, агропромисловому комплексам та металургії. У 2017р. загальний обсяг реалізованої хімічної продукції склав - 332200,1 млн.грн. В обсязі всієї промисловості частка хімічного комплексу становить 12,7% [30].

Складні сучасні умови, в яких опинилася промисловість в Україні, в першу чергу основна хімія та металургія, перш за все, стали наслідками впливу світової фінансової кризи 2008-2009 рр. та внутрішніх проблем з початку 2014р. у зв'язку з бойовими діями на сході країни. Хімічне виробництво України, на відміну від інших держав світу, базується переважно на застарілих технологіях, що залишилися з часів Радянського Союзу, а це призводить до зростання ресурсомісткості продукції та знижує її конкурентоспроможність на світовому ринку, а також перешкоджає скороченню витрат та випуску інноваційної продукції в інших галузях економіки, які використовують хімічну продукцію.

Особливістю хімічної промисловості є дуже складна виробнича структура, що включає близько 200 взаємопов'язаних виробництв, які поділяють на чотири великі групи: гірничо-хімічна промисловість, виробництво хімічних речовин і хімічної продукції, виробництво фармацевтичних продуктів і препаратів, виробництво гумових і пластмасових виробів.[2]

В період 2010-2017рр. за обсягом експорту хімічної продукції Україна в порівнянні з країнами ЄС займає 13 місце (рис. 1), а за обсягом імпорту – 8 місце (рис. 2).

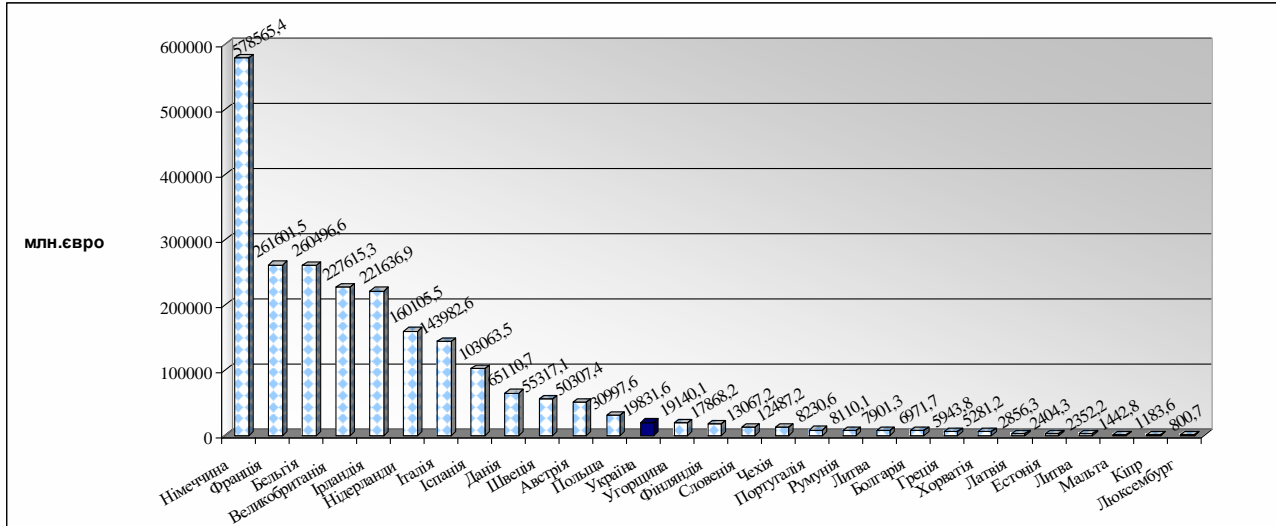

Рис. 1 – Обсяги експорту хімічної продукції України і країн ЄС сумарно за період 2010-2017рр., млн. євро [1, 28]

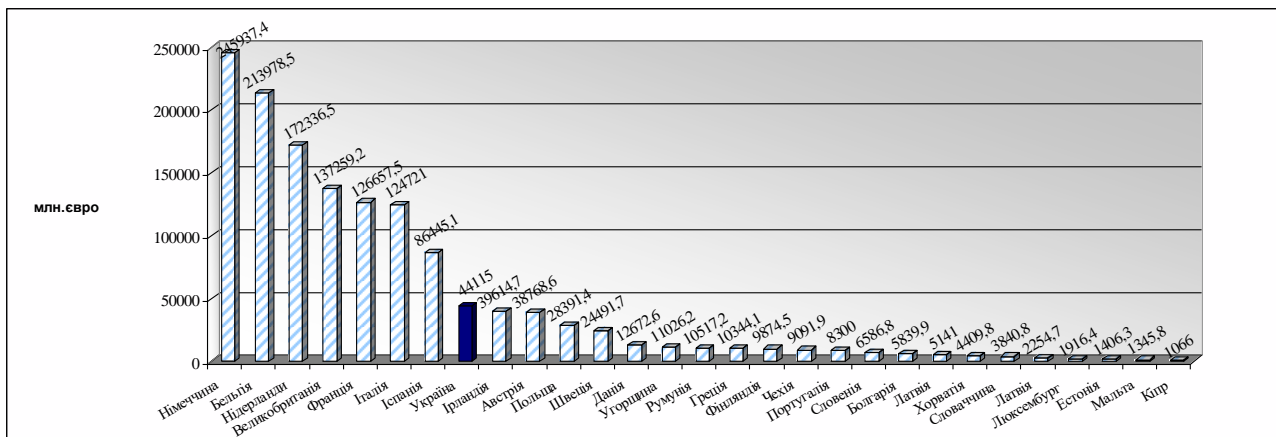

Рис. 2 – Обсяги імпорту хімічної продукції України і країн ЄС сумарно за період 2010-2017рр., млн. євро [1, 28]

Якщо розглядати революційні події в Україні кінця 2013р. – початку 2014р. як точку колосальних змін країни в політичному, економічному, територіальному сенсі, то до 2014р. рейтингові позиції України демонстрували сталість функціонування хімічної галузі; 2014р. був переламний, коли стрімко погіршувалась внутрішньоекономічна ситуація, але виробники ще були пов'язані попередніми контрактами, а з 2015р. рейтингові позиції України за обома показниками погіршились (рис. 3). За досліджуваний період в динаміці рейтингової оцінки експорту продукції хімічної промисловості України можна визначити 2 позитивні моменти: в 2011р. за обсягами експорту хімічної продукції Україні вдалося піднятися на 1 крок у списку, а у 2017р., в умовах кризи, вітчизняним хімічним підприємствам вдалося пристосуватися та стабілізувати ситуацію.

В цілому за період 2010-2017рр. спостерігаємо негативну тенденцію втрати позицій хімічної галузі на зовнішніх ринках, що також характерно для більшості галузей переробної промисловості України. Це пов'язано з тим, що частина підприємств хімічної галузі залишились в анексованому Криму, частина були зруйновані на Донбасі, ті, українські підприємства, що залишились, втратили

зв'язки з ресурсними базами та взаємопов'язаними виробництвами на непідконтрольній території. Суттєво погіршилась ситуація в хімічній промисловості також через зростання ціни енергоносіїв, які одночасно є й сировиною для багатьох видів хімічної продукції, і в першу чергу для виробництва добрив.

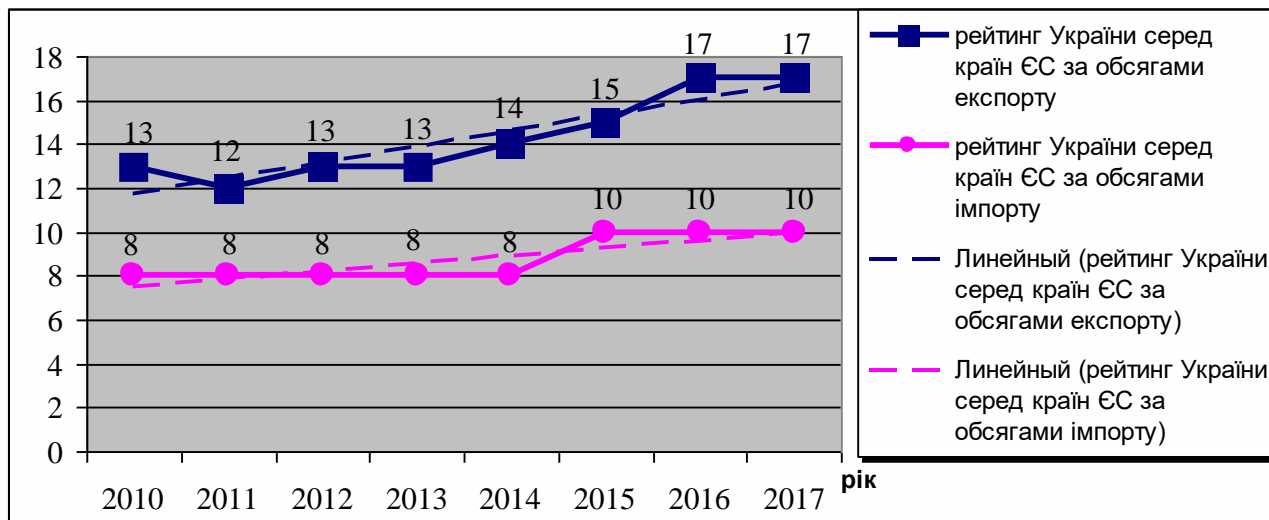

Рис. 3 – Місце України серед країн ЄС за обсягами експорту/імпорту хімічної продукції в період 2010-2017рр., млн. євро [1, 28]

На рис. 4 представлена динаміка експорту хімічної продукції з України та імпорту хімічних продуктів в Україну, а також частка хімічної індустрії в загальному обсязі експорту/імпорту країни.

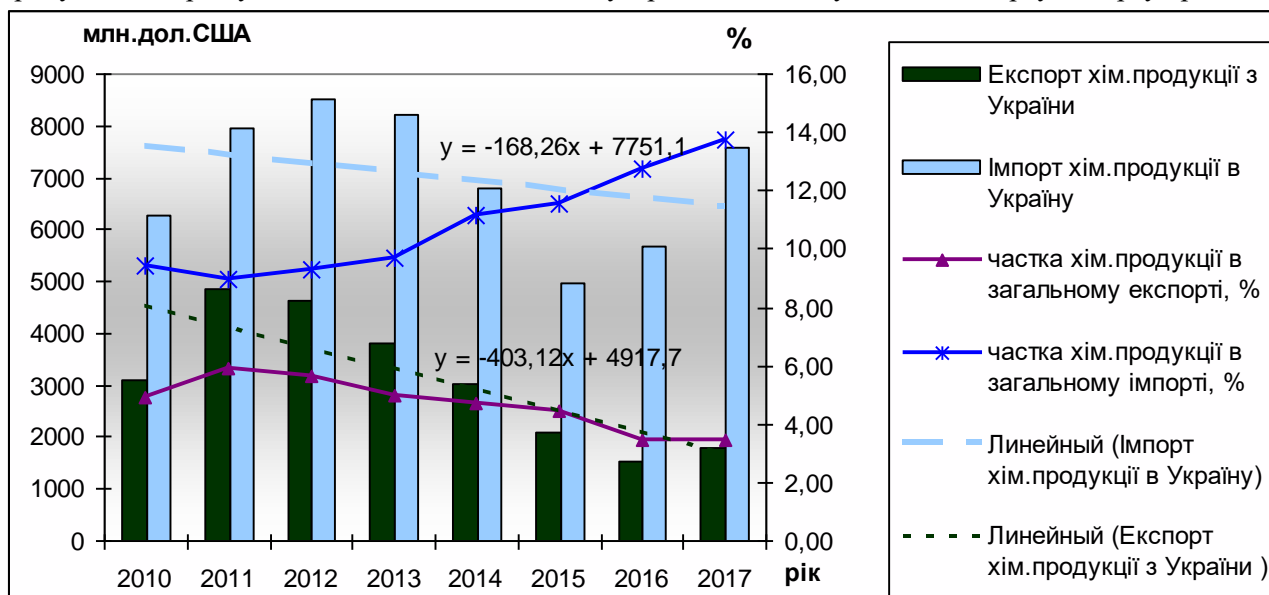

Рис. 4. – Зовнішня торгівля України хімічною продукцією [28]

Лінійна швидкість зменшення експорту хімічної продукції становить 403,1 млн.дол.США на рік, а зменшення імпорту хімічних продуктів відбувається зі швидкістю 168,3 млн.дол.США на рік. Побудована діаграма наочно демонструє, як іноземні виробники хімічної продукції займають на українському ринку ніші (2015-2017рр.), в той час, коли вітчизняна хімічна промисловість “здає” свої позиції. (2014-2016рр.). В 2011-2016рр. спостерігаємо поступове зменшення частки хімічної продукції в загальному експорті, одночасно частка хімічної продукції в загальному імпорті з 2011р. неухильно зростала.

Інтеграція України у світовий економічний простір обумовлює вплив змін світового ринку хімічної продукції на вітчизняне виробництво. А зміни в світовій хімічній індустрії за останні роки відбуваються радикальні. В 2015р. спостерігався сплеск трансформацій конкурентного середовища на світовому ринку хімічної продукції. Кризовий стан економіки України, її інвестиційна непривабливість та застаріла технологічна база великих підприємств, - все це створює суттєві перешкоди для активізації дій вітчизняних хімічних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

В 2018р. виробництво хімічних продуктів – основної хімії та фармацевтичних препаратів в сукупності займають сьоме місце у складі промисловості України за обсягом реалізованої продукції після постачання енергоносіїв, виробництва харчових продуктів, металургії, добувної промисловості, машинобудування, виробництва коксу на нафтопереробки. Впродовж 2010-2018рр. частка хімічної продукції, в т.ч. основної хімії та фармпрепаратів, в загальному обсягу реалізації промислової продукції зростала у 2011, 2012, 2015, 2018 роках, зменшувалась у 2013, 2014, 2016, 2017 роках. В 2014р., першому році з початку економічної кризи, питома вага основної хімії зменшилась, а реалізація фармацевтичної продукції з 2011 року продовжила зростати аж до 2016 року (рис. 4).

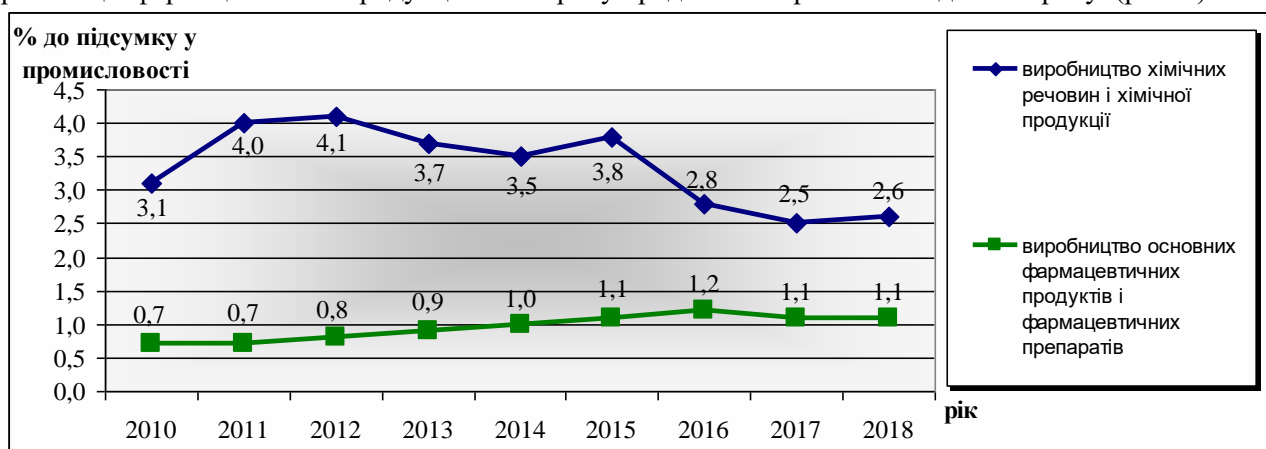

Рис. 5 – Питома вага продукції хімічної індустрії в структурі промисловості України [3]

За досліджуваний період поступово змінювалась структура виробництва хімічної продукції: з 2011р. зменшувалась питома вага основної хімії, але зростала частка фармацевтичних продуктів. В 2018р. в порівнянні з 2017р. частка фармацевтичних продуктів незначно зменшилась, а питома вага виробництва основної хімічної продукції зросла (рис. 5).

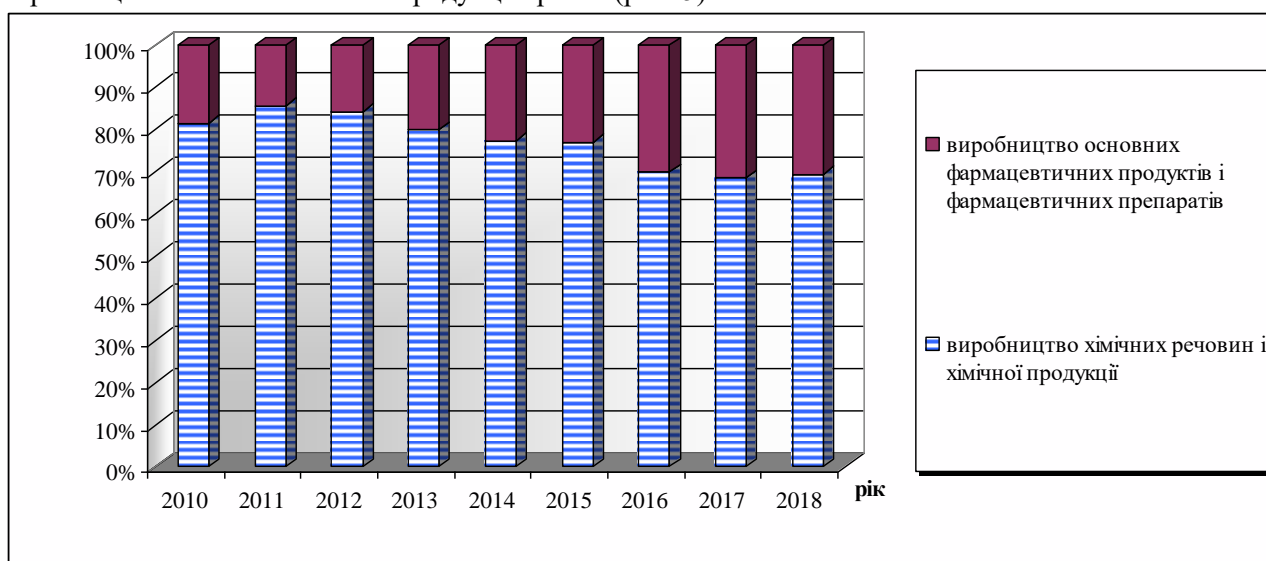

Рис. 6 – Структура хімічної індустрії в Україні в період 2010-2018рр. [3]

Якщо порівнювати динаміку ВВП та обсягів реалізації продукції хімічної індустрії, можна визначити системні зміни, які обумовлені умовами функціонування господарюючих суб'єктів в Україні, та внутрішньогалузеві зміни, які обумовлені специфікою галузі та змінами кон'юнктури на світовому ринку хімічної продукції (рис. 6).

Позитивна динаміка ВВП (у фактичних цінах) та обсягу реалізації продукції хімічної галузі в Україні за період 2010-2018рр. пояснюється в першу чергу зростанням загального рівня цін в економіці країни. З 2014р., з початку кризи, ВВП країни показує оптимістичне зростання, в той час коли багато підприємств зазнають труднощів, працюють неповну робочу неділю, простоюють, а малі підприємства взагалі закриваються. Позитивна динаміка реалізації продукції хімічної галузі в ці роки (і це при тому, що частину хімічних підприємств Україна втратила в 2014р.) також свідчить про те, що темпи зростання цін перевищують швидкість змінювання реальних обсягів виробництва, які суттєво скоротились за цей час. Найбільш адекватно зміну ситуації характеризує відносний показник питомої ваги хімічної галузі у ВВП, який демонструє стрімке падіння з 2015р. (рис.7.). Але в 2018р. в порівнянні з 2017р. темп падіння даного показника значно зменшився, що ілюструє певну стабілізацію в галузі. В цілому негативний тренд даного показника свідчить про зменшення ролі хімічної індустрії у вітчизняній економіці. А враховуючи значні обсяги хімічної та фармацевтичної продукції, які країна придбає за кордоном, можливо собі уявити, яку кількість робочих місць ми втрачаємо.

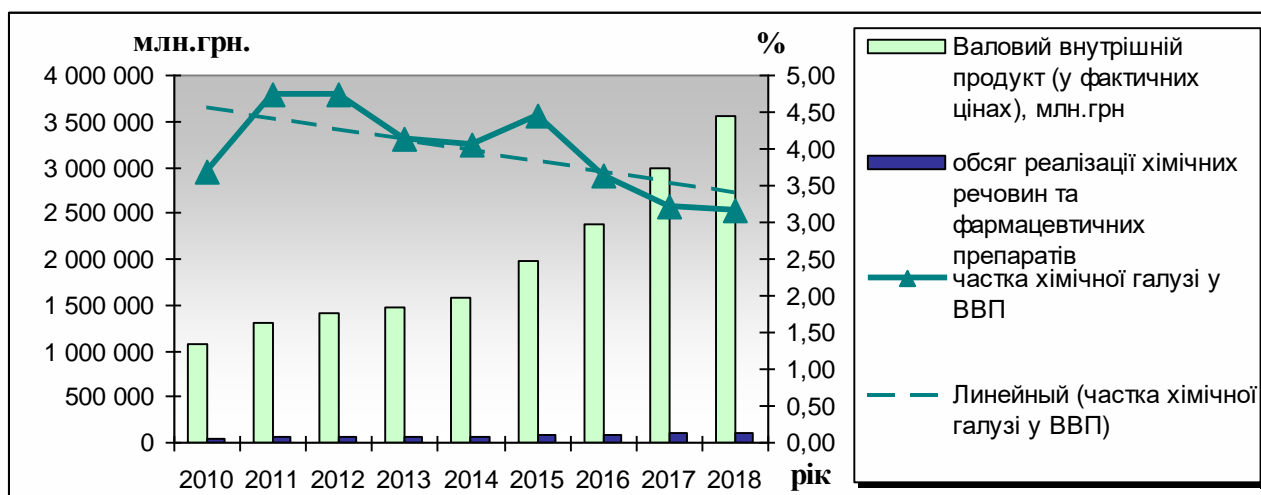

Рис. 7. – Динаміка обсягів реалізації хімічної продукції та ВВП України [28]

В регіональному розрізі найбільш чутливими до зміни кон'юнктури на ринках хімічної продукції будуть ті регіони, де найбільша концентрація хімічних виробництв. В 2017р. в Україні питома вага хімічної індустрії найбільша в Дніпропетровській області (26,81%), а найменша – у Чернівецькій області (0,16%). Якщо порівняти реалізацію продукції основної хімії в 2013 та 2017 роках, найбільш суттєві зміни відбулись в Донецькій та Луганській областях - через зруйнування підприємств на Донбасі обсяги реалізації хімічної продукції зменшились, знизилась також обсяги реалізації хімічної продукції в Одеській області, значно збільшились обсяги реалізації Дніпропетровської та Івано-Франківської областей (рис. 8).

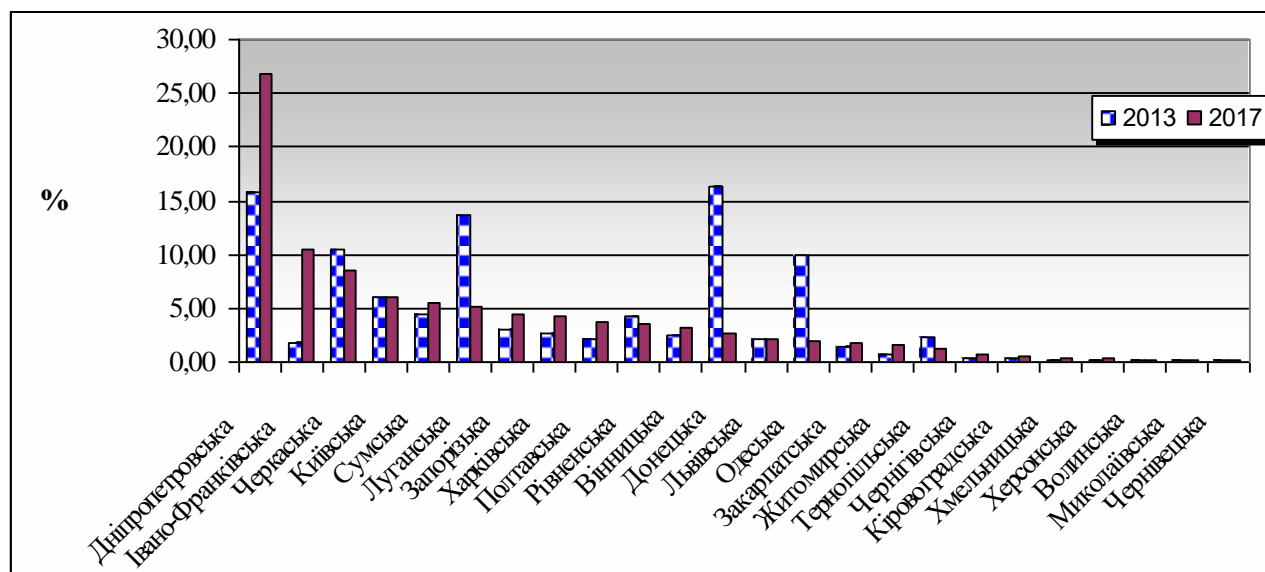

Рис. 8 – Частка регіонів України в обсязі реалізації продукції основної хімії в 2013 та 2017 роках [4-28]

В порівнянні з до кризовим 2013р. у 2017р. лише в чотирьох регіонах обсяг реалізації продукції хімічної галузі суттєво зменшився: у Донецькій (-77,1%), Одеській (-72,6%), Луганській (-49,2%) та Тернопільській (-21,3%) областях. В інших регіонах країни обсяги реалізації хімічної продукції зросли. [30]. Лідером серед регіонів за реалізацією хімічної продукції була Івано-Франківська область, де приріст становив 690,2%!

Таблиця 1

Основні показники роботи підприємств хімічної індустрії з виробництво хімічних речовин і хімічної продукції у 2013 та 2015 роках [29]

	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції			
	2013	2015	Відхилення	
			абсолют.	віднос., %
Кількість підприємств	1502	1382	-120	-7,99
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн.грн	52099,1	68010,1	15911	30,54
у % до загального обсягу у промисловості	3,8	3,8	0	...
Індекси промислової продукції, % до 2010 року	98,9	72	-26,9	...
Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млн.грн	3593	1680	-1913	-53,24
у % до загального обсягу у промисловості	3,4	1,9	-1,5	...
Індекси капітальних інвестицій, % до 2010 року	86,3	42,9	-43,4	-50,29
Основні засоби (у фактичних цінах, на кінець року), млн.грн	49432	51856	2424	4,90
Ступінь зносу основних засобів, %	56	55,7	-0,3	...
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	82	62	-20	-24,39
у % до загальної кількості працівників у промисловості	3,1	3	-0,1	...
Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника, грн	3630	4988	1358	37,41
Фінансовий результат до оподаткування, млн.грн	-8082	-34300	-26218	324,40
Частка підприємств, які одержали збиток до оподаткування, %	36,3	25,1	-11,2	-30,85
Рентабельність операційної діяльності, %	-8,2	-14,9	-6,7	...

В першу п'ятірку за величиною приросту також входять: Херсонська (+300,2%), Чернігівська (+220,3%), Житомирська (+210,3%) та Волинська (+186%) області [4-28].

Для того, щоб проаналізувати, як хімічна галузь реагувала на економічну кризу, яка триває з 2014р., порівнюємо основні показники роботи підприємств хімічної галузі в докризовому 2013 році та другому з початку кризи 2015 році (табл. 1, 2).

Таблиця 2

Основні показники роботи підприємств хімічної індустрії з виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів у 2013 та 2015 роках [29]

	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів			
	2013	2015	Відхилення	
			абсолют.	віднос.,%
Кількість підприємств	248	229	-19	-7,66
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн.грн	12215	20295,8	8080,8	66,15
у % до загального обсягу у промисловості	0,9	1,1	0,2	...
Індекси промислової продукції, % до 2010 року	118,2	111,2	-7	...
Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млн.грн	1073	1623	550	51,26
у % до загального обсягу у промисловості	1	1,8	0,8	...
Індекси капітальних інвестицій, % до 2010 року	137,8	150,1	12,3	8,93
Основні засоби (у фактичних цінах, на кінець року), млн.грн	7296	11639	4343	59,53
Ступінь зносу основних засобів, %	43,6	46	2,4	...
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	21	21	0	0,00
у % до загальної кількості працівників у промисловості	0,8	1	0,2	...
Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника, грн	5422	8254	2832	52,23
Фінансовий результат до оподаткування, млн.грн	1422,9	2050,3	627,4	44,09
Частка підприємств, які одержали збиток до оподаткування, %	32,5	23,7	-8,8	-27,08
Рентабельність операційної діяльності, %	15,2	17,2	2	...

З наведених показників роботи підприємств хімічної індустрії в Україні частина погіршилась, інші – покращились, але і в цьому покращенні не все так однозначно. Кількість підприємств з виробництва основних хімічних речовин зменшилась на 120 одиниць (або на 8%), а з виробництва фармпрепаратів зменшилась на 19 одиниць (або на 7,7%).

Через зменшення кількості підприємств та зниження фізичних обсягів реалізації, в перш чергу з-за політичної заборони торгівлі з Росією, майже на чверть скоротилась чисельності зайнятого у виробництві основних хімічних продуктів персоналу: з 82 до 62 тис.осіб, внаслідок чого робочі місця втратили 20 тис.осіб. Загальним спадом в економіці пояснюється незначна зміна питомої ваги зайнятих у хімічному виробництві до загальної кількості працівників у промисловості: частка штатних робітників на хімічних підприємствах у загальній кількості працівників у промисловості скоротилась на 0,1%. Чисельність персоналу фармацевтичних виробництв не змінилась, очевидно, при зростаючому попиті на лікарські засоби діючі підприємства розширялись і, відповідно, збільшували попит на робочу силу. В деяких випадках заборона торгівлі з РФ вимушувала вітчизняні фармпідприємства налагоджувати власне виробництво тих препаратів, які вони закуповували у Росії. Питома вага зайнятих у фармацевтичному виробництві відносно зайнятих в промисловості збільшилась на 0,2%.

Зростання цін на сировину, матеріали та енергоносії спричинили суттєве збільшення обсягів реалізованої промислової продукції: основної хімії на 15911 млн.грн. (або на 30,5%), а фармпрепаратів – на 8080,8 млн.грн. (або на 66,1%). При цьому питома вага обсягу реалізованої промислової продукції основної хімії залишилась незмінною (3,8%), а фармацевтичних препаратів зросла з 0,9% до 1,1%. Доказом домінуючого впливу інфляції на величину реалізованої продукції є змінювання показника “Індекси промислової продукції, % до 2010 року” за той же період.

Співвідношення обсягу виробництва у 2015р. до 2010р. в порівнянні з 2013р. до 2010р. значно погіршилось у виробництві основних хімічних речовин: індекс впав на 26,9%, а у виробництві фармпрепаратів індекс знизився на 7%.

Хімічні підприємства придбали основні засоби в 2015р. на 2424 млн.грн. (або на 4,9%) у виробництві основної хімії та на 4343 млн.грн. (або на 59,5%) у виробництві фармпрепаратів. Викликає занепокоєння той факт, що ступінь зносу основних засобів у виробництві основних хімічних речовин перевищує критичний норматив (50%), за яким у геометричній прогресії зростає ймовірність відмов технологічного обладнання, техногенних аварій та небезпечне забруднення навколишнього середовища отруйними речовинами. Так в 2013р. ступінь зносу основних засобів на хімічних підприємствах становила 56%, а в 2015р. – 55,7%. У виробництві фармпрепаратів, не дивлячись на суттєве зростання вартості основних засобів, їх знос, навпаки, зріс з 43,6% у 2013р. до 46% у 2015р. Скоріш за все, українські фармацевтичні компанії, як і багато інших виробників промислової продукції, за відсутністю достатньої кількості коштів, придбають обладнання на вторинному ринку, так званий технічний секонд-хенд.

Початок озброєного конфлікту на Сході країни та анексія Криму значно погіршили інвестиційний клімат в Україні, тому цілком закономірно, що в 2015р. в порівнянні з 2013р. капітальні інвестиції (у фактичних цінах) в підприємства основної хімії скоротились на -1913 млн.грн. (або -53,2%). У виробництві фармацевтичних препаратів, навпаки, капітальні інвестиції зросли на 550 млн.грн. або на 51,3%. Зростання привабливості підгалузі для інвесторів можна пояснити зростаючим попитом на фармпрепарати для армії та добровільних батальйонів, які забезпечували волонтери.

Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника зростала в цілому по країні через зростання мінімальної зарплати: в хімічному виробництві з 3630 грн. до 4988 грн. на місяць, тобто на 1358 грн. або на 37,4%, ще більше зростання відбулось у фармацевтичному виробництві: з 5422 грн. до 8254 грн. на місяць, тобто на 2832 грн. або на 52,2%. Але в порівнянні із заробітними платами в країнах Європи, до стандартів якої ми прагнемо, доходи хіміків залишаються дуже низькими.

Негаразди в економіці відобразились на фінансових результатах діяльності підприємств. Фінансовий результат до оподаткування значно погіршився у виробників основної хімічної продукції: якщо у 2013р. вони отримували збиток в розмірі 8082 млн.грн., то у 2015р. величина збитку зросла на 26218 млн. грн. (на 324%) і досягла 34300 млн.грн. Зовсім інша ситуація склалась у фармвиробників: їх фінансовий результат у 2013р. становив 1422,9 млн.грн. а в 2015р. прибуток зріс на 627,4 млн.грн. (або на 44,1%) і досяг 2050,3 млн.грн.

За рахунок підприємств, які були ліквідовані, частка підприємств, які одержали збиток до оподаткування, зменшилась з 36,3% до 25,1% серед виробників основної хімічної продукції, та з 32,5% до 23,7% серед виробників фармпрепаратів.

Рентабельність операційної діяльності залишається від'ємною у виробництві хімічних речовин, до того ж цей показник майже вдвічі погіршився: -8,2% у 2013р. до -14,9% у 2015р. А в фармацевтичному виробництві ситуація зовсім інша – фармвиробництво має позитивне значення рентабельності і вона зростає: з 15,2% у 2013р. до 17,2% у 2015р.

Висновки і пропозиції. У цілому за аналізований період найважчим для промисловості в цілому і для хімічної індустрії зокрема був 2014 рік. З початком економічної кризи в країні спостерігається тенденція погіршення основних показників діяльності, що суттєво відкидає галузь у розвитку назад.

Основні проблеми, що сьогодні гальмують розвиток: нестабільна загальна економічна та політична ситуація в країні; нестійкий фінансовий стан, висока частка збиткових підприємств, від'ємна рентабельність виробництва основних хімічних речовин; незначна частка хімічного виробництва в структурі промисловості; основним джерелом фінансування інноваційного розвитку є власні кошти підприємств; різні стандарти, екологічні характеристики; висока ресурсо- та енергомісткість хімічної продукції; низькі темпи розробки, освоєння і випуску нової продукції; низький рівень платоспроможного попиту на внутрішньому ринку; відтік висококваліфікованих кадрів з галузі через трудову міграцію.

Перспективи розвитку хімічної галузі пов'язані з: поліпшенням структури ресурсного

потенціалу хімічних підприємств, приведенням її у відповідність до вимог часу; підвищенням інноваційної активності та інвестиційної привабливості; необхідністю державного стимулювання процесу технічного та технологічного оновлення виробничих фондів та інноваційної активності; підйомом рівня механізації й автоматизації всіх стадій виробничого процесу; реконструкцією ряду хімічних підприємств і закриттям нерентабельних і збиткових підприємств.

Джерела та література

1. Annual detailed enterprise statistics for industry
URL: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (дата звернення: 21.11.2019).
2. Ішук С. О., Л. Созанський Л. Й., Коваль Л. П., Ляховська О. Виклики та перспективи розвитку хімічних виробництв у регіонах України: наукове видання НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долинського Національної академії наук України»; Львів, 2018. –91 с.
3. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2010-2018 роках). Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2019). (дата звернення 22.11.2019).
4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області
URL: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області: URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
6. Офіційний сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області: URL: <http://www.dnestrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
7. Офіційний сайт Головного управління статистики у Донецькій області: URL: <http://www.donetskstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
8. Офіційний сайт Головного управління статистики у Житомирській області: URL: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
9. Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області: URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
10. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області: URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
11. Офіційний сайт Головного управління статистики у Івано-Франківській області: [URL: <http://www.ifstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
12. Офіційний сайт Головного управління статистики у Київській області URL: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content> (дата звернення 21.11.2019).
13. Офіційний сайт Головного управління статистики у Кіровоградській області: URL: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
14. Офіційний сайт Головного управління статистики у Луганській області: URL: <http://www.lg.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
15. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області: URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
16. Офіційний сайт Головного управління статистики у Миколаївській області: URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
17. Офіційний сайт Головного управління статистики у Одеській області: URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
18. Офіційний сайт Головного управління статистики у Полтавській області: URL: <http://pl.ukrstat.gov.ua>
19. Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області: URL: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
20. Офіційний сайт Головного управління статистики у Сумській області: URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
21. Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області: URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
22. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області: URL: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
23. Офіційний сайт Головного управління статистики у Херсонській області: URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
24. Офіційний сайт Головного управління статистики у Хмельницькій області: URL: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm> (дата звернення 21.11.2019).
25. Офіційний сайт Головного управління статистики у Черкаській області: URL: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).

26. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області: URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
27. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області: [URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
28. Офіційний сайт Державної служби статистики України – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
29. Промисловість України у 2011–2015 роках: Статистичний збірник. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення 25.11.2019).
30. Статистичний щорічник України за 2017 рік. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення 25.11.2019).

References

1. Annual detailed enterprise statistics for industry. URL: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (accessed 21 November 2019).
2. Ishchuk S.O., Sozanskyi L.Y., Koval L.P., Liakhovska O.V. (2018). Vyklyky ta perspektyvy rozvytku khimichnykh vyrobnytstv u rehionakh Ukrainy: naukove vydannia [Challenges and prospects for the development of chemical production in the regions of Ukraine: scientific publication]. Lviv, Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii (tovariv, posluh) za vydamy ekonomichnoi diialnosti u 2010-2018 rokakh). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 22 November 2019).
4. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Vinnytskii oblasti. URL: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
5. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Volynskii oblasti: URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
6. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Dnipropetrovskii oblasti: URL: <http://www.dneprstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
7. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Donetskii oblasti: URL: <http://www.donetskstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
8. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Zhytomyrskii oblasti: URL: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua> ((accessed 22 November 2019).
9. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Zakarpatskii oblasti: URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
10. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Zaporizkii oblasti: URL: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
11. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Ivano-Frankivskii oblasti: [URL: <http://www.ifstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
12. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Kyivskii oblasti URL: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content> (accessed 22 November 2019).
13. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Kirovohradskii oblasti: URL: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
14. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Luhanskii oblasti: URL: <http://www.lg.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 21.11.2019).
15. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti: URL: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
16. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Mykolaivskii oblasti: URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
17. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Odeskii oblasti: URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
18. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Poltavskii oblasti: URL: <http://pl.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
19. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Rivnenskii oblasti: URL: <http://www.rv.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
20. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Sumskii oblasti: URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).
21. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti: URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>

(accessed 22 November 2019).

22. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Kharkivskii oblasti: URL: <http://www.kh.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).

23. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Khersonskii oblasti: URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).

24. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Khmelnytskii oblasti: URL: <http://www.km.ukrstat.gov.ua/ukr/index.htm> (accessed 22 November 2019).

25. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Cherkaskii oblasti: URL: <http://www.ck.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).

26. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Cherkaskii oblasti: URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).

27. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Chernihivskii oblasti: [URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).

28. Офіційний сайт Державної служби статистики України – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 22 November 2019).

29. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017) Promyslovist Ukrainy u 2011–2015 rokakh: Statystychnyi zbirnyk. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2019). (accessed 21 November 2019).

30. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy (2017). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (accessed 25 November 2019).

Стаття надійшла до редакції 20.11.2019 р.